

3. ZMĚNY PO LISTOPADU 1989 NA PRAŽSKÝCH PRÁVECH, PŘECHOD DO PLZNĚ, BUDOVÁNÍ NOVÉ KATEDRY A MEDIÁLNÍ AFÉRA PLZEŇSKÝCH PRÁV

Jak s odstupem času hodnotíte rok 1989 na pražské právnické fakultě i v osobním životě?

Na listopad roku 1989 by se rozhodně nemělo zapomínat. Byl to zásadní zlom v životě celé společnosti, byl to přelom i v mém osobním a profesním životě. To, o čem jsem celý život snil, se nejenom naplnilo, ale i mnohonásobně přeplnilo. Globálně pojaté ústavní právo se stalo mým energetizujícím osudem. Přestože událostem 17. listopadu předcházel můj neslavný nástup do funkce vedoucího učitele nového prvního ročníku a již zmíněná chmelová brigáda na Rakovnicku, ve funkci jsem se ani neohřál a již koncem listopadu byly funkce vedoucích učitelů komplexně zrušeny...

Zmínil jste se, že studenti žádali na post děkana PF UK docenta Gronskeého a on to odmítl. Kdo byl nakonec zvolen na místo děkana, kdo se mohl vrátit na pražskou fakultu a jak probíhala reorganizace kateder?

Na fakultě se hned další týden po listopadových událostech vytvořilo místní Občanské fórum (OF) a vedení fakulty včetně děkana profesora Josefa Mečla kolektivně rezignovalo. Nejméně polovina vedoucích kateder (asi šest), většinou těch, kteří nastoupili do funkce v roce 1970, k 1. lednu 1990 sama z fakulty odešla, rozvázala pracovní poměr, včetně mého tehdejšího šéfa profesora Zdobinského. Děkanem fakulty byl začátkem roku 1990 zvolen docent Ivan Mucha, bezpartijní učitel, vyučující předtím na fakultě sociologii. Víím z doslechu, že studenti chtěli za děkana docenta Gronskeého, ale on trvale odmítal. Byl to velmi osobitý a přímočarý člověk, těžko spekulovat, proč to nechtěl vzít.

Spolu s docentem Muchou převzali na fakultě moc, tedy úlohu proděkanů, kolegové, moji vrstevníci a mladí docenti, a tehdy již v polovině roku 1990 se podobně jako na jiných fakultách Univerzity Karlovy začaly konat takzvané rekonkurzy. Znamenalo to, že bylo vytipováno asi třicet osob, z každé katedry nejméně jeden učitel, který měl být takzvaným ideologickým protagonistou spjatým s realizací předchozího režimu. Vzhledem k tomu, že z katedry od začátku roku 1990 odešli již tři kolegové, byl jsem do tohoto seskupení uvržen i já osobně s vysvětlením, že obor státního práva byl sám o sobě ideologický. Začátkem září 1990 probíhaly investigativní výsledky před rekonkurzní komisí, již předsedal jeden z tehdejších proděkanů, mých spolužáků z fakulty, v říjnu 1989, tedy před 17. listopadem, zvolený za jednoho z předsedů dílčích organizací KSČ. Vzhledem k tomu, že o zemřelých se má hovořit pouze v dobrém, raději dále pomlčím... Pouze dva z více než třiceti „obviněných“ jsme se takzvaně zachránili; já osobně jsem takto trvale vděčný docentu Gronskému, který zasáhl v můj prospěch (ale to už jsem také říkal). Z právnické fakulty během roku 1990 odešlo nejméně 30 lidí, asi stejný počet se vrátil, což byli ti, kteří odešli nebo byli takzvaně odejiti po roce 1968, respektive v roce 1970. Vedoucím katedry státního práva se stal profesor Pavel Peška, který jakožto vyškrtnutý ze strany na katedře po roce 1970 působil, publikoval, učil, zkoušel, přičemž byl brzy jmenován prezidentem Václavem Havlem profesorem, neboť návrh na jmenování mu již v roce 1969 normalizátoři zablokovali. Osobně jsem nikoho z navrátilivších se na fakultu neznal, neznal jsem ani docenta Václava Pavlíčka, který byl před rokem 1970 údajně na jiné katedře, nastoupil na katedru státního práva a potom jako její člen, někdy v roce 1994, převzal funkci vedoucího katedry.

Kdy začaly přednášky a připomínání dříve zapovězených autorů a kdy se tyto autoři oficiálně objevili v učebních osnovách a knihovnách univerzity?

V době, kterou jako student a později odborný asistent mohu posuzovat, nešlo o zapovídání všech historických autorů z různých dob, ale zejména těch autorů, kteří před rokem 1970 na fakultě působili, byli vyloučeni z KSČ i z fakulty, emigrovali, stali se disidenty a tak podob-

ně. Vzpomínám si, že jeden kolega docent, vzorný straník, byl v osmdesátých letech uvolněn z výboru KSČ z toho důvodu, že citoval v odborném článku tehdejšího emigranta. V mém oboru jsme v roce 1990 dychtivě očekávali návrat profesora Vladimíra Klokočky z mnichovské emigrace. Bylo mi ctí, že si mě, když v roce 1993 připravoval nový zákon o Ústavním soudu, a také jako budoucí soudce Ústavního soudu ČR, povolal do Brna a žádal o mé poznatky ze stáže na Spolkovém ústavním soudu SRN v Karlsruhe, kde jsem v roce 1993 dlel na jednoměsíční studijní stáži. Rád jsem takto své zkušenosti tomuto váženému člověku poskytoval. Pouze jedna pozdější protiakce jednoho z tehdejších kolegů zabránila, abych se v devadesátých letech stal jeho soudním asistentem. Do publikací i do výuky se postupně vraceli všichni autoři odborných témat jednotlivých právních odvětví. V oblasti ústavního práva šlo zejména o všechna témata, která souvisela s Ústavou Republiky československé z roku 1920, myšlenky profesorů Kelsena a Jellineka z dvacátých a třicátých let. A nebyli to samozřejmě jenom tito autoři...

Co bylo v té době dle vašeho soudu nutné přednostně učinit z hlediska ústavněprávního?

Vzhledem k tomu, že režim koncentrované politické moci jako systému vedoucí úlohy KSČ vycházel přímo ze článku 4 Ústavy ČSSR z roku 1960, bylo třeba již v prosinci téhož roku vypustit tento článek a některé další z textu ústavy. Ústavní právo hned v lednu 1990 měnilo charakter režimového základu předchozího mocenského systému, a to přijetím zákona o politických stranách, samozřejmě zákona volebního a tak dále. Šlo o to, aby systém nastavil soutěžní demokracii a volnou soutěž politických stran. Volby do Federálního shromáždění ČSFR a do obou národních rad se konaly v červnu 1990, čímž byl nový demokratický ústavní systém nastaven na reálnou parlamentní formu vlády. Rekonstrukci ústavního systému začátkem roku 1991 významně doplnila nová Listina základních práv a svobod z ledna téhož roku, která se stala vstupenkou do Rady Evropy, tedy do evropského systému ochrany lidských práv a svobod s jeho *Úmluvou o lidských právech a základních svobodách*, a přímo v členských státech závaznou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Z téhož roku mezi

řadou novelizačních ústavních zákonů vybírám hlavně ten, který založil možnost vyhlášení referenda k budoucnosti federace, tedy o případném rozvodu měl, či spíše mohl rozhodnout právě a jenom takovýto demokratický akt...

Tomu, jak vše dále probíhalo, včetně přípravy nové Ústavy České republiky, se budeme podrobněji věnovat v druhé části knihy. Velkou příležitostí pro studenty byly zahraniční cesty, tentokrát již relativně svobodně po celém světě. Vzpomenete si na některé z nich, případně na stěžejní zahraniční konference, kde se hledaly schůdné cesty, jak ozdravit českou justici?

Rok 1990 zcela otevřel i akademický život pro rozsáhlou mezinárodní akademickou spolupráci, a to i pro učitele Právnické fakulty Univerzity Karlovy (PF UK). Hned v září 1990 jsem se skupinou studentů vyjel na desetidenní pobyt na italskou univerzitu v Perugii nedaleko Říma. V té době již na univerzitě v jihofrancouzském Toulouse (třetí největší univerzitní město ve Francii) vyučovala obchodní právo profesorka Irena Pelikánová a tato univerzita projevila zájem o vyučujícího ústavního práva, neboť západní univerzity se tehdy zajímaly o společenské proměny v zemích střední a východní Evropy. Profesorkou Pelikánovou oslovený docent Gronský tehdy posunul pozvánku směrem ke mně a já jsem na podzim roku 1991 Škodou 105 odjel na tříměsíční placený přednáškový pobyt do Toulouse, což se pak v dalších letech zopakovalo ve třech jednoměsíčních přednáškových pobytech. Byla to naprosto nezapomenutelná přednášková praxe profesora *invité*, tedy hostujícího. I nadále pokračovala moje diplomaticko-akademická aktivita, především konferenčního typu v IACL (Český národní komitét Mezinárodní akademie srovnávacího práva), již ve svobodných výjezdech kamkoli na světě, převážně za vlastní peníze. Ústavní právo srovnávací tak u mě získávalo zcela nové dimenze. Tomu náleží především kongres IACL v Tunisu (podzim 1993) a posléze 4. světový kongres IACL v roce 1995 v Tokiu. Hned po příletu do Tokia mě totiž organizátoři informovali, že jsem byl navržen do nového výkonného výboru IACL na další čtyři roky. Tento návrh i následné zvolení prosadil profesor Patrice Gélard, tehdy děkan Univerzity v Rouenu a nový prezident IACL,

s nímž jsem měl tu čest se již dříve poznat. Byl jsem takto jmenován regionálním představitelem konstitucionalistů nových demokracií, jak nás nyní označovali. Profesor Gélard byl významným představitelem francouzských gaullistů, po roce 2000 také senátorem Francouzské republiky a šéfem tamější konzervativní a pravicové sekce. Odborně se před rokem 1990 zabýval východními totalitními státy, a jak mi poté v devadesátých letech v přátelských setkáních v Le Havru prozradil, přesvědčil jsem jej již tehdy na 1. kongresu IACL v roce 1983 v Bělehradě, že nová generace konstitucionalistů zemí východních velmi dobře ví, na čem je založena skutečná demokratická ústavnost – nikoli na textovém ústavním balastu. Moje setrvání v exekutivě IACL až do kongresu v Santiagu de Chile v roce 2004, včetně desítek kolokvií mezi tím, byla prostě reálnou životní a profesní fantazií. V roce 2006 jsem byl angažován profesorem Alexandrem Bělohávkem do struktury jiné mezinárodní odborné právnické asociace, a sice Světové asociace právníků. V rámci ní mě pověřili vedením sekce profesorů práva, přičemž v této funkci jsem setrval deset let, tedy až do roku 2016, účastnil jsem se kongresů v Dubaji, Mexiku, Los Angeles, ve Washingtonu, v Jeruzalémě, Kyjevě a překvapivě i v Praze.

Vraťme se ještě do devadesátých let. Jak pokračovaly vaše vazby na polské univerzity a co se zde změnilo, šly polské univerzity stejnou cestou?

Ano, zvláštní kapitolou mých polistopadových aktivit je spolupráce s polskými univerzitami. Osobně jsem v zásadě navazoval na ty kontakty, které měla PF UK, zejména na Varšavskou univerzitu a Jagellonskou univerzitu v Krakově. Hlavní směr kontaktů na Polsko však souvisel i se součinností s Polskou asociací ústavního práva, která navíc pořádala každoroční konference v oboru ústavního práva na některé z tehdejších deseti státních právnických fakult. Řady těchto konferencí jsem se zúčastnil, a tak jsem poznával nesmírnou teoretickou akceleraci polských konstitucionalistů, která se pak projevila v naprosto nejmodernější ústavě na světě v roce 1997. Zvlášť aktivní byla potom moje odborná konferenční spolupráce s univerzitami v Lublinu, Toruni, Lodži, Wrocławu (Vratislavi) a v Gdaňsku, což trvá doposud. Nutno

5. O ÚSTAVNÍCH SOUDECH, O ÚLOZE ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY, O LIDSKÝCH PRÁVECH, O MEZÍCH SVOBODY V DEMOKRACII, O VÝJIMEČNÝCH A NOUZOVÝCH STAVECH

Začněme třeba tím, jaká je úloha ústavních soudů a ústavního soudnictví v systému dělby moci a ve kterých typech států nejsou vůbec zavedeny?

Zavedení ústavního soudnictví se již od poloviny osmdesátých let stalo v bývalých socialistických státech kýženou modlou (jednou z mnoha) přechodu k ústavní demokracii, a to s cílem založit systém garancí dodržování lidských práv a svobod. Nové demokratické systémy také nastavovaly různé a tvůrčí systémy dělby moci. A došlo tudíž na klasickou úlohu ústavních soudů, a sice aby specializovaný ústavní orgán mohl přezkoumávat ty zákony parlamentu, nebo jejich jednotlivá ustanovení, a to z toho hlediska, nejsou-li v rozporu s normami ústavními. Tato nová vlna instalování ústavních soudů do ústavních systémů navázala na ústavy jiných zemí, které již dříve překonaly předchozí totalitární etapu (například Španělsko a Portugalsko). Ústavní soudy nejsou zavedeny v evropských konstitučních monarchiích; výjimkou je Španělsko, neboť má různorodé územní autonomie samosprávného typu, které je třeba ústavně dozorovat. Ústavní soudy od let devadesátých působí ve většině členských států EU a také v řadě dalších zemí (Srbsko, Severní Makedonie, ale také Ukrajina a Ruská federace). Pro odpověď na tuto otázku je však podstatný právě onen aspekt, jak hodnotit jejich postavení ve faktické dělbě moci. Ústavní systém je totiž nějak nastaven: V Ústavě ČR čteme pěkně za sebou již zmíněné oddělené moci – zákonodárná, výkonná a soudní, ale hodnocení reality politicko-mocenské komunikace mezi vrcholnými ústavními orgány uplynulých, řekněme, dvaceti let ukazuje na poněkud jiný obraz. Parlament přijímá

zákony, vládní strany je ve Sněmovně prosadí, politická většina ve Sněmovně vládu takzvaně podrží a neshodí ji, a pak nastoupí opozice. Má možnost vyvolat cílenou akci – podat návrh Ústavnímu soudu ČR na přezkoumání ústavnosti přijatého zákona poté, co byl vyhlášen ve Sbírce zákonů. Ústavní soud tak může zákon nebo jeho jednotlivá ustanovení zrušit, jak se nedávno ukázalo na situaci s přezkumem rovnosti volebního práva v lednu 2021. Výsledný efekt je tedy jaký? Ústavní soud se jako jediný možný ústavní oponent zákonodárce stává fakticky jediným *de facto* politickým soupeřem Parlamentu ČR. Už předtím jsme se v otázce o dělbě moci zmínili, že Ústavní soud ČR je vlastně takovou nepsanou třetí komorou Parlamentu ČR. Ale ještě bych to upřesnil: On je tu ještě v politické hře prezident republiky, který zákony před svým podpisem posuzuje (za pomoci příslušného právního útvaru Kanceláře prezidenta republiky) a může je vetovat, tedy vrátit Sněmovně. Tedy že by další komora? Kontrola ústavnosti je namnoze *de facto* politickou kontrolou a může se tak někdy vizuálně zdát, že spolu soupeří Poslanecká sněmovna PČR a Ústavní soud České republiky.

Které pravomoci má Ústavní soud České republiky? Lze je porovnat s pravomocemi ústavních soudů jiných členských států Evropské unie?

Každý stát, který ústavní soudnictví zavedl, upravil rozsah pravomocí ústavního soudu po svém, ale zůstává určitý standard některých pravomocí, jež jsou typické. To se týká i Ústavního soudu České republiky, jehož rozhodovací pravomoci jsou upraveny katalogovým způsobem v článku 87 Ústavy ČR. Podle předmětu těchto rozhodnutí je lze rozdělit na ty, v nichž Ústavní soud posuzuje souladnost obsahu předpisu nižší právní síly s normami ústavními, a na jiné případné skupiny. Zvláštní skupinu pravomocí potom tvoří ústavní stížnosti: a) fyzických nebo právnických osob, b) orgánů územní samosprávy a dále c) politických stran, jimž byla pozastavena činnost nebo i rozhodnuto státem o ukončení jejich činnosti. Dodejme, že lze přezkoumávat i záležitosti volebního charakteru (platnost voleb), mandátového charakteru (slučitelnost či neslučitelnost výkonu mandátu poslance) a ještě další. A Ústavní soud by tedy mohl přezkoumávat i spory o kompetence, a to

pouze v nejvyšší úrovni dělby ústavní moci toho typu mezi nejvyššími ústavními orgány. Takovým sporem byl kdysi konflikt prezidenta Václava Havla a předsedy vlády Miloše Zemana o (ne)zbytnosti kontrahace při jmenování guvernéra České národní banky (ČNB). Z hlediska porovnání pravomocí Ústavního soudu České republiky s jinými soudy evropského standardu (z demokratických států odkazují ještě na Republiku Chile) představuje naše řešení určitě velmi solidní a respektovaný moderní koncept. Z hlediska širší katalogu je ústavní výčet pravomocí Ústavního soudu ČR poměrně široký, potenciálně řešící různé aspekty ochrany ústavnosti. Řečeno lakonicky a lidsky srozumitelněji, náš Ústavní soud patří k silným ústavním soudům, a zhodnotím-li i zkušenosti z mnoha konferencí tohoto směru, pak určitě i k těm, které mají ve vnitřním politickém životě států odpovídající autoritu a respekt. To se také v případě českého ústavního soudu dá odezírat i z postupného růstu precedenčního vlivu jeho nálezů v rozhodovací činnosti české justice a na všech jejích úrovních.

Lze v tomto smyslu hledat spravedlnost i nad rámce běžných zákonů?

To je velmi dobrá otázka, neboť po více než dvaceti letech své advokátní komunikace s naším ústavním soudem mohu tuto záležitost náležitě okomentovat. Ano, jistě, i věci zcela soukromého charakteru se dají řešit v řízení před Ústavním soudem ČR. Právě uvedené ústavní stížnosti fyzických a právnických osob se během těch uplynulých třiceti let staly velmi frekventovanou formou pokusů osob, jimž obecná justice nesplnila představy o úspěchu ve věci, či dokonce (typické v trestním procesu) třeba i uškodila. Ústavní soud se brzy po roce 1995 ohradil proti nárůstu těchto ústavních stížností, a to dokonce slovně, což tisícinásobně opakuje především v tisícovkách odmítaných ústavních stížností pro jejich neopodstatněnost. Ve smyslu jeho zakonzervované floskule: *Ústavní soud není třetí instancí v systému soudnictví...* Tím je myšleno řádnou, odvolací, na niž byl automatický nárok coby využití jako řádného opravného prostředku, tedy zpravidla jako odvolání. Vzhledem k tomu, že soukromé osoby musejí být podle zákona v řízení před Ústavním soudem ČR zastoupeny advokátem, je tak

odpovědností advokáta vymyslet a odůvodnit, čím orgány obecné justice při rozhodování o dané věci klienta (například pravomocně odsouzeného) porušily některou z ústavních hodnot. A tradičně je tak třeba tyto hodnoty spojovat především s ústavními zásadami spravedlivého procesu. Je tudíž dobře, že tuto garanci spravedlnosti v ústavním systému po německém vzoru (*die Verfassungsbeschwerden*) máme.

Je patrné, že s klasickým pozitivním právem si dobrý ústavní soudce nevystačí, jistě bude třeba i jakási vnitřní nadstavba nejenom v podobě práva přirozeného či schopnosti ctít podstatu demokratického procesu, zákonodárné vůle a hodnot, které jsou s tím spojené. Jak je to s požadavky na tuto prestižní právní profesi, jak je to s navrhováním a schvalováním ústavních soudců a jak tento proces v praxi probíhá?

Nároky na kvalitu osoby soudce Ústavního soudu ČR musejí být opravdu vysoké, značné, a navíc zcela jiné, než které jsou kladeny na soudce soudů obecných. Já ale začnu vysvětlením jakési technologie postupu, při němž Ústavní soud rozhoduje o ústavních stížnostech fyzických a právnických osob, což je kauzálně jeho činnost naprosto a početně drtivě převažující jakékoli jiné kompetence. Veřejné jednání ústavního soudu je zcela výjimečné, výraznou většinu ústavních stížností totiž odmítá jako neopodstatněných. Takzvaný soudce-zpravodaj (spolu se svými asistenty) musí nejprve posoudit přijatelnost stížnosti do dalšího řízení, a to z hlediska otázky – zda je v ní skutečně úroveň porušení ústavnosti. V neveřejném jednání jednoho ze čtyř senátů Ústavního soudu je pak tato ústavní stížnost na návrh soudce-zpravodaje zpravidla odmítnuta jako neopodstatněná. Toto sdělení pak dostane do datové schránky advokát a musí klientovi obtížně vysvětlovat, proč to takto Ústavní soud ČR říká, když pan doktor tu ústavní nespravedlnost předchozích soudů tak pěkně vysvětlil (anebo tedy nevysvětlil). Ale teď přímo k soudci Ústavního soudu: Z výše uvedeného vyplývá, že jeho činnost nabývá charakteru provozní činnosti, rozhoduje věci tak, jak jsou mu systémem každý den přiděleny, musí je (spolu s asistenty) zpracovávat pro příslušný senát a v důsledcích rozhodovat, čím jsou přípustné k řízení a proč nikoli. A když si uvědomíme, že podle statistik

zveřejňovaných Ústavním soudem ČR je frekvence ústavních stížností přijatých do procesu tak mezi čtyřmi až sedmi (4 až 7) procenty na jednotlivé soudce Ústavního soudu, pak se nutně musí úvahové myšlení každého soudce ústavního soudu nasměrovat spíše na to výše uvedené, jak odmítnout. A to byl také důvod, proč jsem někdy kolem roku 2005 nepřijal již asi poslední životní návrh, který mi přišel z komise prezidenta republiky, kandidovat na tuto pozici a být předhozen Senátu Parlamentu ČR, který tyto prezidentovy návrhy musí podle Ústavy ČR schvalovat. Tehdy jsem si řekl, že kvůli situaci, kdy jde o jakési řemeslné, úřední a též nucené odmítání s cílem minimalizace počtu, nemám důvod měnit svoje ústavněprávní zaměření a taktéž styl života (dojíždění do Brna). V praxi jsou tudíž kandidáti na soudce Ústavního soudu vybírání dosti nepředvídatelně, uvolní se třeba jedna pozice, a tak se začíná hledat právník akademický nebo praktický, tak aby v personální skladbě soudců Ústavního soudu byli zastoupeni akademičtí (a tudíž teoretičtí) představitelé stěžejních předmětů vyučovaných na právnických fakultách a také právníci praktičtí jako soudci a advokáti.

Shrňme tedy, v kterých otázkách má Ústavní soud právo rozhodovat, veřejně se vyjadřovat, jakým způsobem může vyžadovat nápravu, a porovnejme to s některými dalšími státy.

Pokusím se to tedy shrnout do určité sumarizační podoby, a to zejména z hlediska frekvence takzvaného nápadu věcí k našemu Ústavnímu soudu, tedy do zřetelných tří pravomocí. Tak především Ústavní soud může (1) zrušit jednotlivá ustanovení, části nebo i celý zákon, pokud by shledal jejich protiústavnost. Podotýkám, že jedině na návrh (například skupiny poslanců) a jenom zrušit. Jak lze sledovat z tisku, jde o ojedinělé a politicky transparentní situace týkající se především soupeření parlamentní opozice s koaliční většinou. Potom (2) vysoká frekvence nápadu se týká ústavních stížností fyzických či právnických osob, zastupovaných povinně advokáty, a v případě úspěchu takové ústavní stížnosti – opět *jenom* zrušení namítaných rozsudků nebo jiných rozhodnutí zejména obecných soudů (často procesně předcházejícího Nejvyššího soudu ČR o dovolání ve věci). Pokud takto advokát uspěje, právní věc se vrací k tomu soudu, kterému Ústavní soud

7. VYBRANÉ DISPUTACE K VÝŠE POLOŽENÝM ÚSTAVNĚPRÁVNÍM OTÁZKÁM

7.1 K fenoménu anglického konstitucionalismu

Anglická historie fascinuje nejenom vývojem monarchické moci, práva a soudnictví. Studenti se často ptají, v čem spočívá duch anglického konzervatismu, pevnosti soudního a státního systému či archaismus jejich monarchie. Shodl jsem se v disputacích s nimi na tom, že fenomenalitu (originálnost) anglické ústavní historie bychom mohli spatřovat nejméně ve třech aspektech: První spočívá v tom, že vývoj státně mocenského systému má v Anglii během celého předchozího tisíciletí v zásadě kontinuální charakter. I převratný charakter Slavné revoluce roku 1688 (Glorious Revolution) s nastartováním nového modelu dělby moci – westminsterský typ parlamentní formy vlády – do tohoto konstatování zcela jistě zapadá. V anglické historii spíše rozhodoval společenský konsenzus s obsahem nových norem ústavního charakteru než jeho psané ústavněprávní vyjádření. Další fenomenalita anglické ústavní historie souvisí s naprostou originalitou prvních světových dokumentů moderního (ústavního) charakteru (a k tomu i psaných) – *Magna Charta Libertatum* (1215), *Petition of Rights* (1628), *Bill of Rights* (1689) a dalších. Jmenujeme takto pouze ty dokumenty, které byly vydány časově před historicky dalšími revolucemi ústavněprávního typu, jako byl vznik USA a přijetí jejich ústavy (1787) a přijetí *Deklarace práv člověka a občana* během Velké francouzské revoluce (1789). Anglickou ústavní realitu však trvale nepovažujeme za pouze „nepsanou“ (když nemají jeden písemně ucelený dokument). Rozmanitost psaných a nepsaných pravidel totiž tvoří jednu poměrně různorodou zdrojovou formu, která je navíc kultivována v podobě ústavních principů po celá stáletí, přitom se jedná o ustálený pramenný základ britského ústavního systému. Jednoduše shrnuto, v Anglii si nesmírně váží minulosti, nenechávají ji podrobovat destruktivním politickým tendencím, národní hrdost tak nesmírně posiluje budoucnost země.

7.2 K fenoménu modelu ústavního systému USA a jeho inspirativnosti

Velkému zájmu se stabilně těší historie a vznik Spojených států amerických v letech 1776–1787 (přijata Ústava USA, nejstarší platná ústava světa, a to jako první ucelený dokument psaného ústavního práva). Zajímavé jsou především souvislosti vzniku USA a jejich prezidentury s bojem za osvobození... A proti komu? No přece proti anglickému králi! Také samotné pojetí ústavního práva USA (*Constitutional Law*) se zcela komparačně, teoreticky i doktrinárně, vymyká nejen modelu anglického parlamentarismu, ale i kontinentálně evropskému modelu v té době dominujících mocností Francie, Rakouska-Uherska, Pruska a carského Ruska. Pokud srovnáváme USA s vývojem a realitou Evropy, pak lze konstatovat, že Spojené státy jsou státem s poměrně krátkou historií. Území této části Ameriky bylo samo kolonizováno (Angličany a Francouzi) a imigračně v mnoha časových vlnách obsazováno Němci, Hispánci, Mexičany, Čiňany a četnými slovanskými národy Evropy. Samostatnou kapitolou dějin USA je násilný dovoz otroků z Afriky, včetně zrušení otroctví v průběhu 19. století v kontextu vnitřní války Severu proti Jihu. Nově konstituovaná státnost USA (1787) tak (pro naše úvahy) znamená vznik a vývoj dalšího z modelů ústavního státu, a tudíž i první psané a stále platné (tedy nejstarší) ústavy světa. Fenomén relativně stabilní, přitom rozvíjené ústavnosti spočívá v úloze, kterou má *Judicial Review* coby koncept ochrany ústavy, a sice v podobě soudní tvorby práva, a to vzhledem k více než dvousetleté kreativní interpretační činnosti Nejvyššího soudu USA.

7.3 Francie jako ústavněprávní fenomén země (i jako nejoblíbenější přednáškové a studijní místo autora těchto úvah)

Francii jako svoji celoživotní lásku ani v přednáškách, ani v publikacích netajím. A musím proto studentům často intenzivně a věcně vysvětlovat, že to není teatrální či nostalgický platonismus, ale že k tomu mám nescísně odborných důvodů. Nejen délkou ústavního vývoje, byť pl-

ného (já říkám na přednáškách „přetržitosti“) střídání monarchických a republikánských systémů, včetně režimových změn zjevně nedemokratických (například Pétainův režim za 2. světové války), lze Francii nazvat *laboratoří ústavnosti*. Postupné číslování francouzských republik taktéž nemůže úplně zahrnout skutečnost, že i v každé z nich lze analyzovat významné režimové změny a zvláštnosti. Francouzská ústavnost tak není pouze tradičním objektem srovnávací vědy ústavního práva, ale má i svoji originální dynamiku a současnou modelovou fenomenalitu. Ústavní situace Francie je od přijetí Ústavy Francie z roku 1958 v zásadě netradiční, neboť vedle vlastní ústavy jako jednotlého dokumentu je akceptováno pojetí a existence ještě dalších zdrojů, což Francouzi nazývají blokem ústavnosti. K vlastní Ústavě Francie (z roku 1958) se připojují zejména: (1) Deklarace práv člověka a občana, (2) Preambule Ústavy Francie z roku 1946, (3) základní ústavní zásady vycházející ze zákonů Francouzské republiky. Francouzská ústavní doktrína tak neskutečně umným způsobem navázala na klíčové dokumenty francouzské historie (zejména Deklaraci) a závazně je převedla do současnosti. Trvale se učím z francouzské ústavní historie i současnosti...

7.4 K otázce zdokonalování dělby moci

Zdokonalování dělby moci v ústavních systémech je mou velmi oblíbenou tematikou. Objasňování aplikované dělby moci v současných systémech ústavních demokracií, politicky moderovaných stranami, totiž ukazuje, že se stala důležitým garantem rovnováhy a záruky před totalitárním systémem. A právě na tyto garance se v diskusích lidé nejčastěji ptají. Politická moc v demokracii není totiž nezneužitelná. Zkušenost ukazuje, že politika je věcí většiny, a to, co demokracii odlišuje od systému uchvácené moci nedemokratické, je postup k výběru řídicích elit, jakož i to, že moc reálně vládnoucí (i oponentní) je pod dozorem. Co je schopna ústavní regulace konstituovat, garantovat i sankcionovat jako prostor pro demokratickou soutěž? Zopakujme, že nestačí, aby státní moc byla dělena do víceroch mocenských článků, zejména podle různosti pravomocí ústavních orgánů (učebnicově: zákonodárné, výkonné

a soudní), tato triáda již prostě nedostačuje. Je důležité, aby každý nositel rozhodovací ústavní moci byl součinnostně a kontrolně závislý na jiném činiteli. Než ústavní orgán vydá určité rozhodnutí, měl by učinit více vnitřních úkonů spolupráce (například v systému bikamerálním je to úloha druhé, oponující komory v zákonodárném procesu). Ve vertikální dělbě moci musí existovat (a v současných demokraciích existuje) mezi centrální mocí (normativní a výkonnou) a územní samosprávou systém věcné konkurence, a to jako část veřejné správy delegovaná na orgány územní samosprávy. Spravedlnostní funkce veřejné moci vůči ostatním mocím působí jako horizontální konkurence a také jako derogace zejména norem neshodujících se s ústavou (jde o možnost zrušení rozhodnutí jiných mocí, nikoli jejich nahrazení). V oblasti veřejné správy se také vyčleňují nezávislé správní orgány s možnou kontrolou nejen jiných správních orgánů (například Nejvyšší kontrolní úřad, veřejný ochránce práv, Úřad pro ochranu osobních údajů). V personální struktuře dělby moci se přiměřeně uplatňuje zásada neslučitelnosti funkcí. Do systému vertikální dělby moci (v rámci Evropy) pronikají i prvky nadstátní nadřazenosti a kontroly (v současných systémech Evropské unie a Rady Evropy).

7.5 K fenoménu vztahu ústavy, ústavní reality a politiky

Vztah ústavních pravidel a politických stran je do značné míry přirozeně kontroverzní. Vysvětluji studentům, že to je jako při fotbalovém utkání – dva subjekty spolu soupeří, hra má svá pravidla, fauly píská sudí (coby ústavní sudí), hráči hrají více či méně konformně s pravidly, hra má svůj čas (i s poločasem) a periodicky končí. A ta hra se buď líbí, nebo nelíbí, a to také podle toho, kdo posléze vyhraje. Každé mužstvo má také své fandý, ti povzbuzují, pískají, nadávají, kritizují... Jenom mi do té metafory nesedí to, že se ve fotbale zavedla možnost prodlužování utkání sudím – to v periodicitě parlamentarismu nelze, to ústavní právo nedovoluje. Ústavní právo se takto od šedesátých let 20. století teoreticky vypořádává s fenoménem a činností politických stran v systému veřejné moci. Jestliže v historii ústavní demokracie postupně bylo společensky připuštěno, že politické strany na sebe strhly soutěž o voli-